

SIKLÓS JÁNOS

Kaméleon

Ne értsenek félre, nem arról az állatfajtaról van szó, amelyet kaméleonnak neveznek és legfeltűnőbb vonása: asszimilálódás a terep színéhez és színváltozásával bújni a meg üldözői elől.

Kaméleon egy név, Kaméleon Kálmán, a Nyersanyag Gazdálkodási Központ vezetője. Ismerkedjünk meg vele közelebbről. Hét éve vezeti a hivatalt, látszólag mindenki megelégedésére. Alacsony, kissé felhízott, őszbe hajló ember, közel az ötvenhez. Eredeti foglalkozása tisztviselő.

A munkásmozgalomról már a harmincas évek elején hallott valami fontosat: veszélyes, könnyen lebukhat az ember. El is vetette a gondját, s a dolog elegánsabb végét fogta meg: a turisztikát. Most azonban igen büszke a múltjára. A fiatalok előtt hangoztatja is: nem tegnap ismerkedtem meg a mozgalommal.

Egyébként kedves, kellemes ember. Minden helyzetben találó tréfával neveteti meg a környezetét. Észjárása — akár a szeizmográf — a gondolatok kifejezésében a legkisebb árnyalatot is érzékeli. Pillanatok alatt átlátja a helyzetet — s készen van a javaslata, elképzelése.

Segítőszándékú, jó ember hírében áll. Hozzá bizalommal fordulhatnak, főként »felülről«, vagy ahonnan valami előnyt remél. Az egyéb eseteket megfelelő hivatali módon oldja meg. Jóságos szívének intézkedési izgalma annál inkább fokozódik, minél magasabb helyre kívántatik a szolgálata. Ilyenkor készséges — akár a lakáj. Nem hivalkodik. Íme én a jótét-lélek, néhány kiló citrommal szolgáltam a gyerek betegsége idején. Autóvételt és eladást közvetítettem. A barátom feleségét osztályvezetőnek elhelyeztem a Compexben. Egy-két öltönyre való külföldi szövetről tettem említést itt-ott. Csupa jószándékból, becsületességből. Természetesen napi áron — kezéhez egy fillér nem tapad. Erre igen kényes — az ilyen filléres hitványságot egyébként is üldözi, közönséges tolvajlásnak nevezi.

Augusztus elején tudomására jutott, hogy a hivatal személyzeti osztálya vezetőjének a fiát — helyhiány miatt — nem vették fel az egyetem gépészmérnöki karára. Azon-nyomban hívatta a személyzeti osztály vezetőjét, hogy az ügyet majd elrendezi kedvezően.

— Mégis csak hallatlan, »proletár-vezető« gyereke nem kerül be jeles bizonyítvánnyal az egyetemeinkre!

Hanem ugyancsak lefittyent az álla, mert a »proletár vezető« lemondott a szívességi elrendezésről.

— Ne haragudjék, ilyen együgyű embert én még nem láttam. A legtermészetesebb dolgot nem használja fel. Magának csak ennyi a gyerek jövője? Hallatlan! Komolyan, ha nem ismerném, rossz családapának tartanám.

— Ez protekció és én ilyesmivel nem élek. Ez nem »proletár« szokás — állítja meg egy határozott kemény mondattal a családapa.

Valóban, Kaméleon számontartja a szívességtételeket, de nem azért, hogy ellenszolgáltatást kérjen. Csupán egyéni passzióból. Van egy kis füzet. A borítólapra ez van írva: »N-lista«. A titkokban járatlan ember, valami olyasmit gondolna: Narancs-lista. Pedig ennek a füzetecskének a neve: »Nexus-lista«.

Először alig volt benne néhány név. Ma már talán száz név, lakcím, telefonszám, előjegyzés. Szépséghibája, hogy egyetlen munkás neve sem szerepel benne. No, de ez a kis szeplő nem torzítja el a lista szépségét, értékét.

Az adminisztráció mellett Kaméleonnak másik szenvedélyes szórakozása a fényképezés. Amatőr művész. Bámulatosan szép felvételeket készít. Valami úton-módon összeakad arra érdemes, teljesen gyanútlan, jóhiszemű elvtársakkal — már akiknek elég nagy a rangjuk —, és megmutatja a felvételeit, felajánlja művészi szolgálatait.

— Lefényképezem a kisleányát Olyan képet csinálok, hogy Hollywoodban sem különbet!

A kép elkészült, a sofőr, vagy a hivatalsegéd viszi a rendeltetési helyére. A boldog papa, vagy mama kapja a telefont és őszinte hálalkodását fejezi ki a sikerült képekért. Végül megkérdezi:

— Mivel tartozom?

— Ugyan elvtársam, a saját szórakozásomat csak nem fizettetem meg. — S közben a gyanútlan elvtárs neve, telefonszáma a »nexus-listára« kerül. Ki tud róla? Senki.

Azt meg kell hagyni, precíz ember. A kevésbé bonyolult ügyektől a komplikált kérdésekig mindent megkérdez a döntés előtt a minisztériumtól, vagy egyéb vezető szervtől. Az ügyhöz hozzáadja saját elképzelését — és ha a válaszok nyugtazzák álláspontját, — azonnal intézkedik.

— Micsoda rendes, milyen értelmes és mégis szerény, egyszerű ember ez a Kaméleon. Nincs benne semmi hiúság — gondolják róla a szóban forgó helyeken. Csak éppen azt nem tudják a kérdezettek, hogy ők is a »nexus-füzetbe« kerültek.

Precizitása ebben nem merül ki. Precizen szeret megjelenni gyűléseken, összejöveteleken, banketteken, fogadáson. Alacsony, köpcös alakja, nevető, kedélyes arca mindenütt feltűnik az ilyen helyeken.

A napokban fogadás volt külföldi vendégeink tiszteletére. Jelen voltak vezető elvtársak, miniszterek, stb. és a stb. közt a mi Kaméleon barátunk. Majd sóbálvánnyá meredtem (mert mint újságíró magam is ott valék), amikor az egyik díszes teremben Kaméleon Kálmán mosolygó, finom arcát vettem észre. És micsoda pózban!... A külföldi elvtársak és a miniszterek körében orosz nyelven éppen a kommunista ember fogalmát fejtegette. Észre se vett engem. Igaza van. Miért kezdjen egy újságíró-verébbel, akinek most már jaj de szürke a tolla. De azután mégis csak felismert.

— Kérlek, nagy szükségem lenne Kalinyin: »Kommunista erkölcs«-ére. Az enyémet valaki elvitte. Felkértek, hogy tartsak egy előadást az egyik MTH otthonban. Elvállaltam. Igen alaposan meg akarom mutatni a fiataloknak az új embertípust. Nekünk a letűnt rendszer átkos moráljától teljesen meg kell szabadítanunk őket. Különösen a karrierizmust és a protekcionizmust, a személyi összeköttetések hajszolásának burzsoá módszerét igyekszem bemutatni. A fel-

tétlen őszinteséget, párhúseget emelem ki. Azt hiszem, ezek igen fontos vonások. Helyesled?...

— Természetesen — feleltem, s gyorsan odébálltam a szóözön elől.

Igen, párhúsege, s a rendszer szeretete a legerősebb oldala Kaméleonnak! A pártrendezvényekről még egyszer sem hiányzott. A népnevelő munkára önként jelentkezik, megsértődik és szemrehányást tesz a párt helyi vezetőségének, ha valamilyen dologból kimarad. Ez év tavaszán megrendítő bírálata zokogásba fúllasztotta a gyengébb idegzetűeket, mert a felszabadulási emléklapok kiosztásánál valahogyan megfélekedtek róla.

Augusztus vége felé, egy hétfői napon magához kérte a hivatal pártszervezetének a titkárát, s a következő nyilatkozatot tette:

— Kérlek, én félig már jelentkeztem mezőgazdasági területre. Sajnos, az a baj, a feletteseim annyira ragaszkodnak személyemhez, hogy hallani sem akarnak vidéki munkáról. Pedig nagyon szeretnék résztvenni ebben az igazi, nagy csatában. Hej, de nekem való munka ez. Szocialista mezőgazdaságot csinálni, gondold meg!

— Na, majd én segítek, hogy elengedjenek — felelte a párttitkár.

— Jaj, kérlek bele ne avatkozz, még majd feltételéznék, hogy én nem érzem jól magamat ebben a kulcspozícióban. Azt hinnék, hogy minden áron szabadulni akarok. Csak kompromittálom magam a párt felsőbb szervei előtt.

— Nem bánom, de ha meggondoltad, csak szólj. Egyébként a főkönyvelő és a helyettes is jelentkezett. Remélem nem lesz akadálya annak, hogy a főkönyvelőt leküldjük vidékre. Legalább a helyettese lesz a főkönyvelő, megérdemli — mondta a párttitkár.

— A legtermészetesebbnek tartom, semmi akadályát nem látom. Bár én is mehetnék.

Alig lépett ki az ajtón a párttitkár, hívatta a főkönyvelőt. És a régi jó barátot »agitálni« kezdte a mezőgazdaság érdekében.

— Te Pista, elment az eszed? Micsoda marhaságot csinálsz? Vidékre menni, amikor a fővárosban lakhatsz. Az egzisztenciádat tönkretenni. Még most sem nőtt be a fejed lágya? Felülsz ennek az ostobaságnak? Hát hiába vagy te józan szakember? Menjen a helyettesed, azzal úgy sem tudnék kijönni. Eredj és mondj valami kifogást, vond vissza az ajánlkozásodat.

Lengei István mélyen meghajolt.

— Köszönöm, kérlek alássan, bocsáss meg Kálmán, hogy éppen ebben az életbevágó ügyben nem kértem a véleményedet, de a közszellem nyomásának nem tudtam ellenállni. Azonnal intézkedem.

— Azután egy szót sem erről. Igaz, a szó elrepül, csak az írás beszél — igazította el Kaméleon a főkönyvelőjét.

— Szakember nélkül becsukhatom a hivatalt — mondogatja a mindenkit lefegyverző, bűvös mondatot, gyakori pajzsát a személyzeti osztály akadékoskodása ellen.

A gondolatmenete megszakadt, mert a titkárnő jelzi, hogy az Állami Ellenőrzés Minisztériumából két elvtárs keresi. Először meglepődött, de ugyanabban a pillanatban már mondta:

— Tessék, jöjjenek be az elvtársak! — Komoly tekintetű, zömök fiatal ember lépett be az ajtón, mögötte idősebb szemüveges ember, rá van írva az arcára, hogy revizor. Eléjük sem került, méltóságteljesen üdvözölte őket egy foghegyről odavetett jónappal.

— Miben állhatok rendelkezésükre — kérdezte hűvös udvariassággal, anélkül, hogy hellyel kínálta volna a minisztérium embereit. Úgy látszik gyorsan akart végezni velük.

A két elvtárs kifejtette, hogy az Állami Ellenőrzés Minisztériuma szükségesnek látja a Nyersanyag Gazdálkodási Központ megvizsgálását, különösen a létszámot s a jelenlegi konstrukciót illetően.

— Nagyon helyeslem — húzódott széles mosolyra Kaméleon ajka —, a létszám igen fontos. Ismerem a párt véleményét. Túlságosan felduzzasztották az adminisztrációt, ahol lehet csökkenteni kell. Igazán örülnék, ha az elvtársak ebben segítenének. Ha valamiben akadályoztatva lennének, jöjjenek hozzám. A legteljesebb mértékben segítem az elvtársakat. Az állam érdeke mindennek fölött.

A távozók után behívatta Nusikát, a titkárnőt.

— Kérem, hívja be Etsedy és Kontár főosztályvezetőket. — Azután könynyedén nevetett. — Majd adok én ezeknek létszámot. Ostoba tökfilkók. Kimutatom, hogy az ezerötszázas létszám kevés. Az anyaggazdálkodási zavarok abból adódnak, hogy kicsi a létszám.

Közben megérkeztek a főosztályvezetők. Minden további nélkül rátért a tárgyra.

— FigyeljeteK ide. Vizsgálat indul nálunk, amely főként a létszámra megy. A ti kezetekben van ezer ember, ezeket megtartjuk egy szálíg. Azt hiszem, tudjátok mit jelent a létszám. Nagy apparátus, nagy tekintély és fizetés. Nos, tehát az összes hátralékot, le nem szállított rendeléseket, s egyéb zavarokat mind összeszedni és a vizsgáló legények elé tenni. Azután sírni, sírni, hogy ilyen kis létszámmal nem tudtok dolgozni. Szakmailag mindent bizonyítani, megértettétek?

— Rendben van Kálmánom — felel az egyik —, de miért nem hívod fel a figyelmét a dr. Kiss, Kovács és a dr. Szélpál főosztályvezetőknek?

— Hiába, régi szakemberek, nem megbízhatók ebből a szempontból. Kényes ügy az ilyesmi, csak a legbizalmasabb emberekkel közölhetők. Még azt sütnék ki, hogy én presszionálom a beosztottakat. Egyébként pedig mondjátok el, hogy mennyire egyetértetek a párt álláspontjával a létszámcsökkentést illetően. De, sajnos, itt fordított a helyzet. Na, menjetek fiúk és csak ügyesen.

Kezeit dörzsölte jókedvűen. Azután felhozatta az ebédet, elfogyasztotta, s utána rágyújtott szokásos ebédutáni cigarettájára. Még csak az első szippantásoknál tartott, s a titkárnő bejelentette, hogy a pártközpont egyik bizottságától keresik.

— Az istenit neki — fojtja el a szót, — nem hagyják nyugodtan öt percig az embert. Küldje be az elvtársat.

Magas, széles vállú, a veséig látó, kék szemű fiatalember lép be az ajtón. Eléje megy, s hangos szabadsággal üdvözlí, keményen kezét ráz vele, mintegy dokumentálva saját keménységét. Hellyel, cigarettával kínálja.

Az elvtárs a párt és az ügyvitel kapcsolatáról érdeklődött. A válasz, hosszú fejtegetés után így hangzott: »A párt érdekei mindenekelőtt, ez szent kötelességem.« Végül egy finom óvatos megjegyzés: »Pártfunkcionáriusaink az ország legmegbecsültebb emberei, a legnagyobb tisztelet őket illeti — csak jobban kéne csiszolni, művelni az alsó kádereket. Nehéz kérem, nehéz velük...«

Azután arról érdeklődött az elvtárs: — Megtanulták-e a szakmát az új vezetők? — Kaméleon kimutatta a kérdéssel összefüggően a proletárhatalom elvi vonatkozású kérdéseit.

— Egyetemet hányan végeztek az új vezetők közül? — kérdezte a kiküldött.

— Sajnos, fejből nem tudom megmondani, ha parancsolja, azonnal utána nézek. Bár én állandóan foglalkozom az új »arany-tartalékkal«. Nagy mértékben ennek köszönhető, hogy a főkönyvelő helyettese, a kalkuláció helyettes vezetője, ezenkívül tizenegy főelőadó nagyszerűen megállja a helyét. Tudom, a személyzeti osztály vezetője a párt bölcs politikája folytán került a roppant felelősségteljes munkakörbe.

— Na és az ismertetett beosztásokban lévők közül még senki sem alkalmas előléptetésre?

— Valószínűleg igaza van az elvtársnak, egy-két helyen már megérett a helyzet.

— Feltűnően rossz a vélemény Etsedy és Kontár főosztályvezetőkről. Szakmailag semmit sem érnek, s csak azért vannak ott, mert az ön pártfogoltjai.

— Kérem a két főosztályvezető szakmailag a legprimább. Önt nem informálták megfelelően.

Kis szünet következett, amelyet Kaméleon ügyesen áthidalt. Csengetett az előszobába.

— Nusika, főzzön két feketét.

— Köszönöm, nem kérek, nem élek vele — szolt a »vendég«. — Egyébként is időn felül töltöttem.

— Parancsolja a kocsimat? Nusika szóljon a garázsba, a koci azonnal álljon elő.

— Köszönöm nem szükséges — háritotta el a kiküldött, s kifejezést megjegyezte, hogy az úgy nincs lezárva.

Kaméleon bosszankodott.

— Micsoda udvariatlan, faragatlan ember ez is. Tulajdonképpen mit akarhat, hogy pont ezt a két embert kérdezte? Hiszen én úgy konspirálok, hogy senki jobban. Itt valami nem stimmel.

Telefon jobbra-balra, le-föl, mindenhol csend.

— Nusika, a vezetők azonnal referáljanak a szokott sorrendben. Azonnal! — utasított szokatlan idegességgel. A »gyanúsakat« — a személyzeti osztályvezetőt, dr. Kiss, Kovács és dr. Szélpál főosztályvezetőket így fogadta:

— Na természetesen a legteljesebb mértékben helyeslem információjukat. Hiszen a szólásszabadság, a kritika joga, elemi szabály. Csupán azért említem, hogy megerősítem az elvtársak által elmondottakat.

Szóval így állunk. Kombinatív vizsgálat. Azután lehívatta két bizalmas emberét, az évtizedes hú barátokat, akikről ő terjesztette el, hogy szakmai kiválóságok.

— Jó lesz körülnézni — kezdte a megbeszélést —, mert valamiféle vizsgálódás folyik itt politikai síkon.

— Na, ez hiányzik! Nem elég kivédeni az Állami Ellenőrzés Minisztériumát — szolt közbe az egyik hú barát.

— Szóval bármennyire fájó is, egy-két új embert elő kell léptetni. Nézzétek én megértem: üzemekét, tanácsokat, meg minisztériumot, meg államot le-

het vezetni, de minőségi igazgatást csinálni új emberekkel nem lehet — száz egyetem után sem. Itt a lista, nézzetek végig ezeken az embereken. Lesz ezekből valaha vezető a ti helyetekben? — S hamiskásan kacshintott a régi jó cimborákra.

— Különben is barátaim, időt nyerni, életet nyerni. Ezt már tíz év óta tudjátok. Nem a származás, nem a múlt, hanem a szakmai tudás a lényeg. Erre kell nekünk apellálni a pártnál, a minisztériumnál és mindenütt. Ez az egyetlen időt álló valutánk.

— Hát igen, igyekszünk ezt hangoztatni saját magunkról is — szólt újra Etsedy.

— Az óvatosság nem árt. Két-három főt kinevezünk az újakból. Na nézzük csak. Hol vághatunk eret, hogy ne vérezzünk?

— Én javaslom, — kezdte a másik hű barát, — hogy dr. Kisst, Kovácsot és dr. Szélpált intézzük el. Egy csapásra két legyet ütünk. Ez három régi szakember, még talán meg is dicsérnek. És ha ez a három elmegy, mi leszünk a szakmában a legkiválóbbak.

— Örült vagy! — vágott közbe Kaméleon temperamentumos basszusa. — Éppen titeket piszkálnak, s most küldjem el a másik három főosztályvezetőt.

— Legalább kettőt. Kovácsot meg a dr. Szélpált. Dr. Kisst akkor könnyű lesz megszelídíteni. Harmadiknak meg a bérelszámolás vezetőjét. Úgy sem sok vizet zavar, ha van, ha nincs!

— Rendben, majd reggelre meggondolom és elintézem. Az atyáúristen nem jár túl a mi eszünkön — mosolygott kissé idegesen.

Ha véget ér a munkaidő, ideológiai konferenciára megy. A legjobbak között szerepel mindig. Alaposan és becsülettel készül minden foglalkozásra. A tárgyalandó anyag: »A munkásosztály szerepe a proletárdiktatúra viszonyai között.« Remekbeszabott feleleteket ad ma is.

A következő nap a szokott módon indul. Kaméleon derús, jókedvű, mint rendesen. Első tevékenysége: három munkásból lett, új, egyetemi végzettségű vezetőt nevez ki. Kettő főosztályvezető, egy a bérelszámolási osztály vezetője. Azután megy, jelenti a párttitkárnak, hogy felvegye a kijáró elismerést, dicséretet.

— Kiket küldtél el? Kovácsot, dr. Szélpált és a bérelszámolási osztály vezetőjét?

— Igen, régi tisztviselők — válaszolt únott hangon.

— Bitangság! — csattan a titkár hangja — a két legjobb szakembert. Miért nem Etsedyt és Kontárt?

— Ezek nélkülözhetetlen szakemberek...

— Úgy? Na és miért nem beszélt meg velem ezeket a kérdéseket?

— Kérlek, hivatali pártszervezetnek úgy sincs intézkedési joga. Ez nem üzem. Egyébként szeretném tudni, milyen vizsgálat folyik itt a párt részéről, mert a vezetőnek teljesen informálva kell lennie.

— Semmi különös. Olyasmiket vizsgálnak, mint amit most is csináltál. S amiért hét év óta bírálunk, sőt veszekszünk veled.

— Na, végre kiderül a ti szektáns magatartásotok! — találja meg a helyzet kulcsát. Picit megremeg, de aztán ügyes mosoly alá rejti érzelmeit. — Leg-

alább most véglegesen tisztázza a párt, hogy mi a protekcionizmus és mi az elvtársi, baráti segítség. Meg azt is, hogyan kell megbecsülni a szakmai kérdéseket és az újakat bátran előléptetni. S megkapjátok azért az állításért is, hogy »összemelegedett, elvtelen, régivágású, haveri klikk uralja a hivatalt, amelynek szervezője Kaméleon, a vezető.« Végül azt is tisztázni kívánom, hogyan ismer engem a párt és feletteseim? Forradalmárnak ismernek! S nem...

— Vezető kartárs, vezető kartárs a miniszter elvtárs hí-híva-hívatja! — fújja a szaladástól kifulladt hangon Nusika.

— Kapcsoltasson át, mit szaladgál itt össze-vissza — teremti meg a nyugalom légkörét Kaméleon.

— Behivatják, azonnal mennie kell — jelenti a helyzetet a titkárnő.

— Megyek.

— Na, csak menj, az előbbi kérdéseidet majd eldöntik az illetékesek.

— A titkár elvtársat is kéretik — jut szóhoz ismét Nusika.

— Akkor együtt megyünk — mosolyog Kaméleon a párttitkára.

— Meg dr. Szélpál főosztályvezető kartársat is kéretik — fejezi be végre Nusika.

— Miért nem mondja egyszerre — robban ki az utolsó közlés eredményeként a visszatartott indulat Kaméleonból.

Ilyen még nem volt, eszmélkedik. Velem már tárgyalt a miniszter jó egy-néhányszor. De a párttitkárrel együtt..., meg Szélpál is. Érdeklődni kellene telefonon.

Vidám arcára rátelepszik a szorongó bizonytalanság érzése.

JUHÁSZ OTTÓ

Egy megnemértett zsenihez

Úgy jársz-kelsz köztünk fejedén tarajos diadémmal,

— Mint sértett apacár hús palotája kövén,

Mert lám, Téged a rossz jelen érteni nem tud s ezért jobb,

— Hogyha a holnapnak tartogatod magadat.

És amit írsz — nagy mű — az utókor értheti csak meg,

— Félrevonult zseni vagy, s majd a jövő igazol.

Am ha a mától elfordulsz — a jövő majd tőled,

— Osztályrészed lesz így az örök feledés,

És féltő, hogy amíg sértődve az égre kacsintsz fel,

— S lábad alá nem ügyelsz — hasraesel cudarul.